

CONCLUSIE VAN ADVOCAAT-GENERAAL  
S. ALBER

van 27 januari 2000 \*

I — Inleiding

1. In het kader van deze niet-nakomings-procedure verzoekt de Commissie het Hof vast te stellen dat de Helleense Republiek de krachtens het EG-Verdrag op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen door de heffingen voor het gebruik van wegen (tolgelden) niet aan de belasting over de toegevoegde waarde te onderwerpen en dientengevolge de desbetreffende bedragen van de eigen middelen, vermeerderd met verdragingsrente, niet over te maken.<sup>1</sup>

2. In Griekenland kan tol worden geheven voor het gebruik van wegen en autosnelwegen om daarmee de verkeerssituatie, de aanleg van nieuwe wegen en het onderhoud van bestaande wegen te verbeteren, te versnellen of te vergemakkelijken. De aldus geïnde bedragen vloeien rechtstreeks naar het Nationaal Wegenbouwfonds, een

publiekrechtelijke rechtspersoon. De tolgelden worden echter niet onderworpen aan de BTW omdat volgens de Griekse regering het innen een handeling betreft in het kader van de uitoefening van het overheidsgezag.

II — Precontentieuze procedure

3. Bij brief van 12 augustus 1987 verzocht de Commissie de Griekse autoriteiten de geldende nationale regelingen inzake tol aan te passen aan de bepalingen van artikel 2 van de Zesde BTW-richtlijn.

4. In haar aanmaningsbrief van 20 april 1988 stelde de Commissie de Griekse autoriteiten ervan in kennis dat het heffen van tol voor het gebruik van autosnelwegen een economische activiteit is die binnen de werkingssfeer van de Zesde BTW-richtlijn valt. Door de tol niet aan de BTW te onderwerpen werd deze richtlijn geschonden.

\* Oorspronkelijke taal: Duits.

1 — De Commissie heeft in dit verband om dezelfde reden ook tegen de Franse Republiek, Ierland, het Verenigd Koninkrijk en het Koninkrijk der Nederlanden beroep ingesteld. Het betreft de zaken C-276/97, C-358/97, C-359/97 en C-408/97.

In tegenstelling tot de andere verwerende lidstaten heeft het Koninkrijk der Nederlanden de desbetreffende bijdragen uit hoofde van de eigen middelen aan de Commissie ter beschikking gesteld, onder voorbehoud van opheldering van de omstrede punten.

In de andere lidstaten worden of geen tolgelden geheven of worden ze aan de omzetbelasting onderworpen.

Daar in het Koninkrijk Spanje een verlaagd belastingtarief wordt toegepast, heeft de Commissie ook tegen die lidstaat beroep ingesteld (C-83/99).

5. De Griekse autoriteiten antwoordden op 4 juli 1988 dat de tol een indirecte belasting is en wordt geïnd door een overheidslichaam in het kader van de uitoefening van het overheidsgezag, welke handeling niet binnen de werkingssfeer van de Zesde BTW-richtlijn valt.
6. Op 8 augustus 1989 deed de Commissie de Griekse regering een met redenen omkleed advies toekomen.
7. Bij brief van 21 november 1989 antwoordde de Griekse regering dat zij haar standpunt uit haar eerdere brief van 4 juli 1988 handhaafde.
8. Met betrekking tot de problematiek van de eigen middelen vestigde de directeur-generaal Begrotingen van de Commissie bij brief van 24 oktober 1989 de aandacht van de Griekse regering op het feit dat de gewraakte schending van de Zesde richtlijn tot een ongerechtvaardigde vermindering van de eigen middelen van de Gemeenschappen leidde. Hij verzocht haar de voor de begrotingsjaren 1987 en 1988 verschuldigde bedragen te berekenen en ze, vermeerderd met verdragingsrente vanaf 31 januari 1990, over te maken. Voor de daaropvolgende jaren moesten de desbetreffende bedragen uiterlijk op een bepaalde datum worden overgemaakt, waarna verdragingsrente verschuldigd was.
9. In hun antwoord van 31 januari 1990 weigerden de Griekse autoriteiten deze bedragen alsnog te betalen op grond van de dezelfde argumenten als zij hadden aangedragen in hun antwoord op het met redenen omkleed advies inzake de niet-naleving van de Zesde BTW-richtlijn.
10. Bij aanmaningsbrief van 21 juni 1990 leidde de Commissie ook met betrekking tot dit punt de niet-nakomingsprocedure in.
11. Toen een antwoord uitbleef, deed de Commissie de Griekse regering bij brief van 6 mei 1992 een met redenen omkleed advies toekomen met het verzoek binnen de gestelde termijn aan het daarin gestelde te voldoen.
12. Bij brief van 10 september 1992 antwoordde de Helleense Republiek dat zij het verzoek van de Commissie niet zou opvolgen.
13. De Commissie heeft derhalve krachtens artikel 169 EG-Verdrag (thans artikel 226 EG) beroep ingesteld, dat op 16 juli 1998 ter griffie van het Hof is ingeschreven en

waarin zij concludeert dat het het Hof behage:

- 1) vast te stellen dat de Helleense Republiek, door in strijd met de artikelen 2 en 4 van de Zesde richtlijn (77/388/EEG) van de Raad van 17 mei 1977 de door weggebruikers betaalde tolgelden als tegenprestatie voor het verrichten van een dienst, die bestaat in het ter beschikking stellen van autosnelwegen en andere weginfrastructuur, niet aan de belasting over de toegevoegde waarde te onderwerpen, en zich op deze wijze bovendien te onttrekken aan de betaling van de eigen middelen en verschuldigde rente (verordeningen nrs. 1552/89 en 1553/89), de krachtens het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen;

2) de Helleense Republiek te gelasten, de sedert 1987 niet betaalde eigen middelen, vermeerderd met verdragingsrente, ter beschikking te stellen van de Commissie;

3) de Helleense Republiek te verwijzen in de kosten.

14. De Griekse regering concludeert dat het het Hof behage:

- 1) het beroep te verwerpen;

2) de Commissie te verwijzen in de kosten.

### III — Wettelijk kader

#### 1. *De heffing van de belasting over de toegevoegde waarde*

Zesde richtlijn (77/388/EEG) van de Raad van 17 mei 1977 betreffende de harmonisatie van de wetgevingen der lidstaten inzake omzetbelasting — Gemeenschappelijk stelsel van belasting over de toegevoegde waarde: uniforme grondslag<sup>2</sup> (hierna: „Zesde richtlijn” of „richtlijn”)

15. Artikel 2 van de richtlijn luidt:

„Aan de belasting over de toegevoegde waarde zijn onderworpen:

1. de leveringen van goederen en de diensten, welke in het binnenland door een als zodanig handelende belastingplichtige onder bezwarende titel worden verricht;

(...)”

<sup>2</sup> — PB L 145, blz. 1.

16. Artikel 4, leden 1, 2 en 5, van de richtlijn bepaalt:

„1. Als belastingplichtige wordt beschouwd ieder die, ongeacht op welke plaats, zelfstandig een van de in lid 2 omschreven economische activiteiten verricht, ongeacht het oogmerk of het resultaat van die activiteit.

2. De in lid 1 bedoelde economische activiteiten omvatten alle werkzaamheden van een fabrikant, handelaar of dienstverrichter, met inbegrip van de winning van delfstoffen, de landbouw en de uitoefening van vrije of daarmee gelijkgestelde beroepen. Als economische activiteit wordt onder andere beschouwd de exploitatie van een lichamelijke of onlichamelijke zaak om er duurzaam opbrengst uit te verkrijgen.

3. (...)

4. (...)

5. De staat, de regio's, de gewesten, de provincies, de gemeenten en de andere

publiekrechtelijke lichamen worden niet als belastingplichtigen aangemerkt voor de werkzaamheden of handelingen die zij als overheid verrichten, ook niet indien zij voor die werkzaamheden of handelingen rechten, heffingen, bijdragen of retributies innen.

Wanneer deze lichamen evenwel zodanige werkzaamheden of handelingen verrichten, moeten zij daarvoor als belastingplichtige worden aangemerkt, indien een behandeling als niet-belastingplichtige tot concurrentievervalsing van enige betekenis zou leiden.

Genoemde lichamen worden in elk geval beschouwd als belastingplichtig met name voor de in bijlage D<sup>3</sup> genoemde werkzaamheden, voor zover deze niet van onbeduidende omvang zijn.

De lidstaten kunnen werkzaamheden van genoemde lichamen die zijn vrijgesteld uit

<sup>3</sup> — Bijlage D noemt in totaal 13 soorten werkzaamheden, zoals bijvoorbeeld telecommunicatiediensten, levering van water, gas, elektriciteit, haven- en luchthavendiensten, exploitatie van commerciële beurzen en tentoonstellingen enz.

hoofde van de artikelen 13<sup>4</sup> (...), beschouwen als werkzaamheden van de overheid.”

18. Artikel 2, lid 1, bepaalt:

## 2. De eigen middelen

a) Verordening (EEG, Euratom) nr. 1553/89 van de Raad van 29 mei 1989 betreffende de definitieve uniforme regeling voor de inning van de eigen middelen uit de belasting over de toegevoegde waarde<sup>5</sup>

„De grondslag van de BTW-middelen wordt bepaald aan de hand van de belastbare handelingen bedoeld in artikel 2 van richtlijn 77/388/EEG (...), met uitzondering van de overeenkomstig de artikelen 13 tot en met 16 van genoemde richtlijn vrijgestelde handelingen.”

17. Artikel 1 van deze verordening bepaalt:

b) Verordening (EEG, Euratom) nr. 1552/89 van de Raad van 29 mei 1989 houdende toepassing van besluit 88/376/EEG, Euratom betreffende het stelsel van eigen middelen van de Gemeenschappen<sup>6</sup>

„De BTW-middelen resulteren uit de toepassing van het overeenkomstig besluit 88/376/EEG, Euratom vastgestelde uniforme percentage op de overeenkomstig deze verordening bepaalde grondslag.”

19. Artikel 11 van deze verordening bepaalt:

4 — In artikel 13, A, worden 17 belastingvrijstellingen ten gunste van bepaalde activiteiten van algemeen belang genoemd. Volgens dit artikel zijn van belasting vrijgesteld onder meer: de door openbare postdiensten verrichte diensten, de ziekenhuisverpleging en medische verzorging, diensten en leveringen van goederen die nauw samenhangen met maatschappelijk werk en met de sociale zekerheid, alsmede met de bescherming van kinderen en jongeren, voorts diensten die instellingen zonder winstoogmerk met doeleinden van politieke, syndicale, religieuze, vaderlandslievende, levensbeschouwelijke, filantropische of staatsburgerlijke aard ten behoeve van hun leden in het collectief belang verrichten, alsmede niet-commerciële activiteiten van openbare radio- en televisieorganisaties.  
Overige vrijstellingen gelden volgens artikel 13, B, voor handelingen ter zake van verzekering en herverzekering, verlening van kredieten en bemiddeling inzake kredieten, alsmede voor de verpachting en verhuur van onroerende goederen, behoudens vier uitzonderingen.

5 — PB L 155, blz. 9.

„Elke te late boeking op de in artikel 9, lid 1, bedoelde rekening verplicht de betrokken lidstaat tot het betalen van rente ten belope van de op de vervaldag geldende rentevoet op de geldmarkt van deze lidstaat voor kortetermijnfinanciering, vermeerderd met twee punten. Deze rente wordt met 0,25 punt per maand verhoogd.”

6 — PB L 155, blz. 1.

De aldus verhoogde rente geldt voor de gehele periode van de vertraging.”

sprake zijn wanneer de betrokken activiteit wordt uitgeoefend als overheid overeenkomstig artikel 4, lid 5.

c) Besluit 88/376/EEG, Euratom van de Raad van 24 juni 1988 betreffende het stelsel van eigen middelen van de Gemeenschappen<sup>7</sup>

22. Er is sprake van een economische activiteit aangezien, objectief beschouwd en met inachtneming van de economische realiteit, aan de weggebruikers voor het vervoer van goederen en personen onder bezwarende titel een dienst wordt verleend. Aangezien er in het onderhavige geval een verband bestaat met het economische leven, valt deze activiteit binnen de werkingssfeer van de Zesde BTW-richtlijn. De juridische kwalificatie van de activiteit naar het recht van de lidstaat is niet doorslaggevend om met name een uniforme toepassing van het BTW-stelsel te garanderen.

20. Ontbrekende inkomsten uit eigen middelen uit de BTW moeten volgens dit besluit, in het kader van aanvullende financiering, worden gecompenseerd door eigen middelen gebaseerd op het bruto nationaal product, hetgeen leidt tot een herverdeling ten nadele van de andere lidstaten.

23. Met betrekking tot het niet van toepassing zijn van de BTW-regeling in het onderhavige geval op grond van de mogelijke uitoefening van overheidsgezag, stelt de Commissie dat zowel het begrip „economische activiteit” als het begrip „overheid” objectief en uniform moet worden gedefinieerd.

#### IV — Argumenten van partijen

21. Volgens de Commissie is het ter beschikking stellen van wegeninfrastructuur tegen betaling van tol een economische activiteit in de zin van de artikelen 2 en 4 van de Zesde BTW-richtlijn. Het feit dat deze activiteit door overheidslichamen wordt uitgeoefend, betekent niet dat de verrichter van deze dienst is vrijgesteld van BTW, aangezien het een aan BTW onderworpen dienst betreft van een belastingplichtige. Van een vrijstelling kan slechts

24. De Commissie gaat er verder van uit dat overheidslichamen niet in beginsel van BTW zijn vrijgesteld, maar slechts voor die activiteiten die als overheid worden verricht. Dit begrip dient eveneens strikt te worden uitgelegd. Het gaat daarbij om taken die gezien hun aard niet kunnen worden uitgeoefend door particulieren. Het feit dat een vrijstelling slechts dan van toepassing is wanneer zij niet leidt tot

<sup>7</sup> — PB L 185, blz. 24, gedeeltelijk ingetrokken resp. gewijzigd bij besluit 94/728/EG, Euratom van de Raad van 31 oktober 1994 betreffende het stelsel van eigen middelen van de Europese Gemeenschappen (PB L 293, blz. 9).

concurrentievervalsingen van enige betekenis, duidt erop dat de wetgever een zo algemeen mogelijke werkingssfeer aan het stelsel van de BTW wenst toe te kennen.

25. Voor de Commissie is het ter beschikking stellen van wegeninfrastructuur vergelijkbaar met de levering van gas, water en elektriciteit aan gebruikers. Deze werkzaamheden worden echter onomstreden als aan BTW onderworpen aangemerkt en er zijn geen uitzonderingen van toepassing.

26. De betaalde tol is in het onderhavige geval de rechtstreekse tegenprestatie van de weggebruiker voor de terbeschikkingstelling van de wegeninfrastructuur. De hoogte van de te betalen tol varieert naar gelang van de af te leggen afstand en de gebruikte categorie van voertuigen.

27. Wordt de tol, zoals in Griekenland, niet aan de BTW onderworpen, dan worden ondernemers uit andere lidstaten benadeeld, aangezien zij met betrekking tot de betaalde tol geen aanspraak kunnen maken op aftrek van voorbelasting.

28. Met betrekking tot de problematiek van de eigen middelen gaat de Commissie ervan uit dat het niet heffen van BTW zowel het gemeenschappelijk stelsel van de belasting over de toegevoegde waarde als het stelsel van bijdragen van de lidstaten

aan de eigen middelen van de Gemeenschappen uit balans brengt.

29. Om te beginnen antwoordt de Griekse regering op de grieven van de Commissie met de stelling dat het beroep niet berust op de juiste rechtsgrondslag. De bepalingen van de Zesde BTW-richtlijn, en de artikelen 2 en 4 in het bijzonder, zijn geen nauwkeurige, onvoorwaardelijke en strikte bepalingen waarop een niet-nakomingsprocedure kan worden gebaseerd.

30. Aangezien de heffing van tol voor de terbeschikkingstelling van wegeninfrastructuur niet is opgenomen in bijlage D, waarnaar in artikel 4, lid 5, derde alinea, wordt verwezen, wat een belastingplicht tot gevolg zou hebben, heeft de wetgever bedoeld deze activiteit van de BTW vrij te stellen.

31. Naar Grieks recht is het mogelijk tol te heffen om daarmee de verkeerssituatie, de aanleg van nieuwe wegen en het onderhoud van bestaande wegen te verbeteren, te versnellen of te vergemakkelijken.

32. De geïnde tolbedragen vloeien rechtstreeks naar het Nationaal Wegenbouwfonds, een publiekrechtelijke rechtspersoon. Dit betekent dat deze bedragen deel uitmaken van de algemene begroting van

de staat. Op grond van deze karakteristieken is de tol een indirecte belasting<sup>8</sup>, waarvan de heffing plaatsvindt in het kader van de uitoefening van overheidsgezag. Artikel 4, lid 5, is in het onderhavige geval derhalve van toepassing.

33. Aangezien de tol geen tegenprestatie is voor een aan de weggebruiker geleverde dienst, is er alleen al om die reden geen sprake van een economische activiteit in de zin van de artikelen 2 en 4 van de Zesde BTW-richtlijn.

34. Daarbij komt nog dat de terbeschikkingstelling van wegeninfrastructuur plaatsvindt in het kader van de uitoefening van overheidsgezag. Dat wordt uitsluitend naar nationaal recht van de desbetreffende lidstaat bepaald. Uit de aard van de tol, het doel en de functie ervan, en de rechtstreekse band met de nationale begroting en het van toepassing zijnde nationale publiekrecht volgt dat in het onderhavige geval moet worden uitgegaan van een indirecte belasting.<sup>9</sup>

8 — Ter terechtzitting heeft de Griekse regering in afwijking hiervan gesteld dat er bij de tol geen sprake is van een indirecte belasting. Het zou veeleer een heffing betreffen die weliswaar bepaalde kenmerken van een belasting heeft, aangezien zij onder meer rechtstreeks naar de nationale begroting vloeit, doch, evenals de motorrijtuigenbelasting of gerechtskosten, een openbare heffing is, die wordt geïnd in het kader van de uitoefening van overheidsgezag.

9 — Zie hierover voetnoot 8.

35. Het Nationaal Wegenbouwfonds voert in Griekenland uitsluitend publiekrechtelijke taken uit en handelt daardoor uitsluitend als overheid. Het kan derhalve niet worden ondergebracht in het nationale economische leven. Het heffen van tol vindt plaats in het kader van de uitoefening van het soevereine gezag van de staat, heeft een verplicht karakter, geschiedt met toepassing van het gemene recht overstijgende bevoegdheden en onder verwijzing naar het karakter van wettelijk monopolie van deze activiteit.

## V — Beoordeling

### 1. *Heffing van BTW over tol*

36. Overeenkomstig de opzet van de richtlijn moet om te beginnen worden nagegaan of er sprake is van een aan BTW onderworpen dienst in de zin van artikel 2 van de Zesde BTW-richtlijn. Daarvoor moet het gaan om een dienst die onder bezwarende titel wordt verricht. Vervolgens moet worden nagegaan of die dienst door een belastingplichtige wordt verricht en, zo ja, of het om een economische activiteit gaat.



a) Onder bezwarende titel verrichte dienst

de vorm van de terbeschikkingstelling van bepaalde delen van de wegeninfrastructuur wordt verricht, gaat het om een heffing die als vergoeding voor de dienst moet worden gezien.

37. De dienst bestaat in casu in de terbeschikkingstelling van de infrastructuur.

38. Deze dienst wordt ook onder bezwarende titel — de geheven tol — verricht. Het Hof heeft met betrekking tot de vraag of een dienst onder bezwarende titel wordt verricht, reeds overwogen dat er een rechtstreeks verband moet bestaan tussen de verrichte dienst en de ontvangen tegenwaarde, wil een dienstverrichting belastbaar zijn.<sup>10</sup>

39. Dit rechtstreeks verband bestaat erin dat voor de terbeschikkingstelling tol wordt betaald, waarvan de hoogte weer afhangt van de categorie voertuig en de lengte van het traject.

40. Bij tol gaat het ook niet om een belasting, want een belasting is een prestatie in geld die geen tegenprestatie is voor een bepaalde dienst en door een publiekrechtelijk lichaam ter verkrijging van opbrengsten wordt opgelegd aan allen die voldoen aan de voorwaarden waaraan de wet de belastingplichtigheid verbindt. Daar in casu echter een concrete tegenprestatie in

41. Derhalve is er sprake van een aan de BTW onderworpen dienst in de zin van artikel 2 van de Zesde richtlijn.

b) Belastingplichtige

42. Volgens artikel 4, leden 1 en 2, van de Zesde richtlijn wordt als belastingplichtige beschouwd ieder die zelfstandig een economische activiteit — en dat zijn alle werkzaamheden van een fabrikant, handelaar of dienstverrichter — verricht.

43. Volgens artikel 4, lid 5, eerste alinea, van de richtlijn worden daarentegen de staat, de regio's, de gewesten, de provincies, de gemeenten en de andere publiekrechtelijke lichamen niet als belastingplichtigen aangemerkt voor de werkzaamheden of handelingen die zij als overheid verrichten. Dat gaat ook op indien zij voor deze werkzaamheden bijvoorbeeld heffingen, bijdragen of retributies innen.

<sup>10</sup> — Arrest van 8 maart 1988, Apple and Pear Development Council (102/86, Jurispr. blz. 1443, punt 11).

aa) Als overheid verrichte werkzaamheid

gezocht bij de modaliteiten van de uitoefening van de werkzaamheden.<sup>13</sup>

44. Volgens de rechtspraak van het Hof moet voor de niet-belastingplichtigheid van publiekrechtelijke lichamen cumulatief aan twee voorwaarden zijn voldaan, te weten het verrichten van werkzaamheden door een publiekrechtelijk lichaam en het verrichten van werkzaamheden als overheid.<sup>11</sup>

45. Enerzijds betekent dit dat de publiekrechtelijke lichamen niet automatisch voor alle door hen verrichte werkzaamheden zijn vrijgesteld, doch enkel voor die welke tegelijkertijd tot hun specifieke overheids-taak behoren, en anderzijds dat door een particulier verrichte werkzaamheden niet van BTW zijn vrijgesteld louter omdat zij bestaan in het verrichten van handelingen die tot de prerogatieven van de overheid behoren.<sup>12</sup>

46. Voor de definitie van het verrichten van werkzaamheden als overheid kan niet het voorwerp of het doel van de werkzaamheid van het publiekrechtelijk lichaam als uitgangspunt worden genomen. Volgens de rechtspraak van het Hof dient voor de afbakening van de draagwijdte van de niet-belastingplichtigheid van de publiekrechtelijke lichamen aansluiting te worden

47. Het Hof heeft derhalve beslist dat de in artikel 4, lid 5, eerste alinea, van de Zesde BTW-richtlijn bedoelde publiekrechtelijke lichamen werkzaamheden verrichten als overheid, wanneer zij deze verrichten in het kader van het specifiek voor hen geldende juridisch regime.<sup>14</sup> Treden zij daarentegen onder dezelfde juridische voorwaarden als particuliere economische subjecten op, dan kan niet van een werkzaamheid als overheid worden uitgegaan.

48. Daar overeenkomstig artikel 6, lid 1, van de Zesde BTW-richtlijn ook die werkzaamheden als belastbaar worden beschouwd die krachtens de wet worden verricht, blijkt dat alleen het feit dat een werkzaamheid binnen de werkingssfeer van het publiekrecht valt, niet volstaat om aan de voorwaarden voor belastingvrijstelling van artikel 4, lid 5, eerste alinea, te voldoen. Daar het bij die bepaling gaat om een uitzondering op de definitie van belastingplichtige, moet zij restrictief worden uitgelegd. Derhalve kunnen enkel die als overheid verrichte werkzaamheden worden geacht van de BTW te zijn vrijgesteld die tot de kernactiviteiten van de overheid behoren. Dit wordt ook bevestigd door artikel 4, lid 5, derde alinea, dat verwijst naar de in bijlage D genoemde werkzaamheden — zie supra, punt 16 —, waarvoor ook de overheid aan BTW onderworpen is.

11 — Arresten van 11 juli 1985, Commissie/Duitsland (107/84, Jurispr. blz. 2655); 26 maart 1987, Commissie/Nederland (235/85, Jurispr. blz. 1471), en 17 oktober 1989, Comune di Carpaneto Piacentino e.a. (231/87 en 129/88, Jurispr. blz. 3233, punt 12).

12 — Arrest Commissie/Nederland (aangehaald in voetnoot 11, punt 21).

13 — Arrest Comune di Carpaneto Piacentino e.a. (aangehaald in voetnoot 11, punt 15).

14 — *Ibidem*, punt 16.

49. De planning en de aanleg van wegen, bruggen en tunnels maken deel uit van de overheidstaken die tot de prerogatieven van de overheid behoren. Deze werkzaamheden betreffen een wezenlijk onderdeel en dus de kern van de overheidstaken. Zij kunnen als een deel van de openbardienstverlening worden beschouwd. Treedt de staat hier op, dan moet ervan worden uitgegaan dat hij dit als overheid doet.

50. Het is juist dat de terbeschikkingstelling van wegen niet uitdrukkelijk als aan BTW onderworpen werkzaamheid wordt aangemerkt, zoals de levering van gas, elektriciteit en water in bijlage D. De kosteloze terbeschikkingstelling van de wegeninfrastructuur moet inderdaad als een overheidswerkzaamheid worden opgevat. Het staat nog te bezien of omgekeerd het als overheidstaak en met belastingmiddelen aangelegde wegennet in zijn totaliteit in de particuliere sector kan worden geëxploiteerd tegen een tolgeld, dat dan van allen wordt verlangd. In elk geval kan echter de selectieve — want aan kosten verbonden — terbeschikkingstelling van een beperkt traject niet worden beschouwd als een werkzaamheid die als overheid wordt verricht. De heffing van tol is weliswaar ook mogelijk voor een als overheid verrichte werkzaamheid, maar heeft op zich niet tot gevolg, zoals artikel 4, lid 5, eerste alinea, immers uitdrukkelijk bepaalt, dat deze verrichting belastbaar is. Er moet echter wel worden bedacht dat de gebruiker in het onderhavige geval de keuze heeft tussen het gebruik van een wegeninfrastructuur al dan niet tegen betaling van een heffing. Met de terbeschikkingstelling van

het kosteloze wegennet is er in elk geval een einde gekomen aan de als overheid verrichte werkzaamheid, en de terbeschikkingstelling van bijkomende trajecten tegen betaling van tol moet daarentegen als een louter als particuliere onderneming verrichte werkzaamheid worden aangemerkt. Wie een bouwvergunning nodig heeft waarvoor moet worden betaald, heeft geen keuzemogelijkheid. Wie een studie volgt waarvoor allen lesgeld moeten betalen, heeft geen alternatief om hetzelfde doel — de concrete afsluiting van de studie met een diploma — te bereiken. In casu heeft de gebruiker echter een echte keuze tussen twee mogelijkheden om — zij het ook omslachtiger of langzamer — *hetzelfde* doel te bereiken. Het tolgewennet staat weliswaar ter beschikking van allen die bereid zijn daarvoor te betalen, maar ook alleen van hen. Daarin moet een selectie worden gezien die niets met optreden van de overheid van doen heeft. Het zijn met name redenen van economisch-financiële aard die tot de heffing van tolgeld leiden. De terbeschikkingstelling van een beperkt traject tegen betaling van tolgeld kan derhalve niet als een als overheid verrichte werkzaamheid worden beschouwd.

51. Artikel 4, lid 5, eerste alinea, kan dus geen toepassing vinden op het onderhavige geval, daar de terbeschikkingstelling van de infrastructuur tegen betaling van tol niet kan worden beschouwd als een werkzaamheid die als overheid wordt verricht. De met de heffing van de tol belaste lichamen moeten derhalve als belastingplichtigen worden aangemerkt.

## bb) Economische activiteit

daadwerkelijk op enigerlei wijze verband houden met het economisch leven.<sup>16</sup>

52. Overeenkomstig artikel 4, lid 1, van de richtlijn wordt, zoals reeds vermeld, als belastingplichtige beschouwd ieder die zelfstandig een economische activiteit verricht.

53. Economische activiteiten worden in artikel 4, lid 2, van de Zesde BTW-richtlijn gedefinieerd als „alle werkzaamheden van een fabrikant, handelaar of dienstverrichter”.

54. Volgens vaste rechtspraak van het Hof heeft het begrip economische activiteiten een ruime werkingssfeer en heeft het een objectief karakter, daar de activiteit op zich wordt beschouwd, onafhankelijk van het oogmerk of het resultaat van de activiteit.<sup>15</sup>

55. Gaat men van een zo ruim begrip van de economische activiteit uit, dan is het niet vereist dat diensten primair of uitsluitend zijn afgestemd op het marktgebeuren of het economisch leven; het volstaat dat zij

56. Ook al wordt in het onderhavige geval de terbeschikkingstelling van weginfrastructuur tegen betaling van tol door het publiekrecht beheerst en maken de aan tol onderworpen autosnelwegen deel uit van het openbaar wegennet, dit is irrelevant voor het onderzoek van de vraag of er sprake is van een economische activiteit. Volgens artikel 6, lid 1, van de Zesde BTW-richtlijn kunnen belastbare diensten namelijk ook zijn het verrichten van een dienst op grond van een vordering door of namens de overheid, dan wel krachtens de wet. Ook het objectieve karakter van het begrip economische activiteit pleit in casu voor een kwalificatie als economische activiteit, daar het gaat om de activiteit op zich, onafhankelijk van het oogmerk of het resultaat daarvan.

57. De inaanmerkingneming van de economische realiteit vormt een fundamenteel criterium voor de toepassing van het gemeenschappelijk stelsel van de BTW.<sup>17</sup> Voor het onderhavige geval betekent dit dat de weggebruikers tegen betaling van een heffing in de vorm van tol bepaalde delen van de weginfrastructuur ter beschikking worden gesteld. Het feit dat deze werkzaamheid door de desbetreffende lichamen dus mede wordt verricht om daaruit opbrengsten te halen teneinde hun materiële kosten te bestrijden en tegelijkertijd in hun inkomsten te voorzien, toont aan dat er

15 — Arresten Commissie/Nederland (aangehaald in voetnoot 11); van 15 juni 1989, Stichting Uitvoering Financiële Acties (348/87, Jurispr. blz. 1737, punt 10), en 4 december 1990, Van Tiem (C-186/89, Jurispr. blz. I-4363, punt 17).

16 — Conclusie van advocaat-generaal Lenz van 12 februari 1987 in de zaak Commissie/Nederland (aangehaald in voetnoot 11, punt 22).

17 — Arrest Hof van 20 februari 1997, DFDS (C-260/95, Jurispr. blz. I-1005, punt 23).

in casu sprake is van een economische activiteit.

c) (Subsidiair) De concurrentievervalsingen

58. Volgens artikel 4, lid 5, tweede alinea, moeten de staat, de gemeenten en publiekrechtelijke lichamen zelfs voor handelingen die zij als overheid verrichten als belastingplichtige worden aangemerkt, wanneer hun behandeling als niet-belastingplichtige tot concurrentievervalsing van enige betekenis zou leiden. Dit subgeval zou op grond van voormelde overwegingen niet behoeven te worden onderzocht, daar van een niet als overheid verrichte werkzaamheid moet worden uitgegaan. Derhalve wordt het onderzoek slechts subsidiair verricht.

59. Er zou sprake zijn van concurrentievervalsing in voormelde zin wanneer het niet-belastingplichtige overheidslichaam met betrekking tot eenzelfde handeling met een belastingplichtige particulier zou concurreren en zijn dienst derhalve wegens de belastingvrijstelling goedkoper zou kunnen aanbieden. Bij de terbeschikkingstelling van een wegeninfrastructuur als de onderhavige bestaat er echter geen onder het privaatrecht vallende concurrentie, zodat er ook geen mededinging kan bestaan.

60. De door de Commissie genoemde voorbeelden van concurrentievervalsingen snijden hier geen hout. Enerzijds is de werkingssfeer van de richtlijn — blijkens een aantal bepalingen — tot binnenlandse verrichtingen beperkt. In casu valt er geen schending van de verplichting tot gelijke behandeling als eigen onderdanen te bespeuren. Anderzijds berusten voormelde gevallen van concurrentievervalsing — onmogelijkheid van aftrek van voorbelasting, respectievelijk kostenvoordeel — niet op de niet-belasting respectievelijk de belastingplicht, maar op een verkeerde toepassing van het recht. Wanneer de rechtspraak dit probleem heeft opgelost, zullen de lidstaten de BTW stellig op eenzelfde wijze heffen. (Hetzelfde zal dan ook voor de betalingen aan de eigen middelen gelden.) Wordt overigens de redenering van de Commissie gevolgd, dan zouden de concurrentievervalsingen het grootst zijn ten aanzien van de landen waar helemaal geen tolgeld voor wegen wordt geheven.

61. Van concurrentievervalsingen in de zin van artikel 4, lid 5, tweede alinea, die een reden zouden kunnen zijn voor behandeling als belastingplichtige, is dus geen sprake. Daarop komt het echter niet aan, zoals in de punten 36 tot en met 56 is uiteengezet. In casu moet de handeling aan BTW worden onderworpen, omdat het bij de heffing van tol niet om een als overheid verrichte werkzaamheid gaat.

## d) Voorlopige conclusie

62. Derhalve moet worden vastgesteld dat de Helleense Republiek haar verdragsverplichtingen niet is nagekomen door de heffing van tol voor autosnelwegen niet aan BTW te onderwerpen.

2. *De eigen middelen*

63. Met betrekking tot dit punt verzoekt de Commissie het Hof, de Helleense Republiek te gelasten de sedert 1987 niet betaalde eigen middelen, vermeerderd met vertragsrente, te harer beschikking te stellen. Aangezien het in het kader van de niet-nakomingsprocedure echter om een beroep tot vaststelling gaat, kan het Hof niet gelasten dat bepaalde maatregelen genomen, ingetrokken of veranderd moeten worden, maar slechts vaststellen dat de verwerende lidstaat op één of meer punten het gemeenschapsrecht heeft geschonden. In het onderhavige geval is het doel van het beroep, dat moet worden opgemaakt uit de conclusies en de gronden van het verzoekschrift, allereerst de vaststelling dat in strijd met het Verdrag de heffing van tol op het gebruik van autosnelwegen niet aan de BTW is onderworpen, met als gevolg dat de desbetreffende bijdragen aan de eigen middelen niet zijn overgemaakt. Deze conclusie van de Commissie moet derhalve aldus worden uitgelegd dat zij betrekking heeft op dit gevolg van de vaststelling van niet-nakoming, zodat het Hof ook op dit

punt niet-nakoming kan vaststellen, vooropgesteld dat in strijd met het Verdrag is gehandeld.

64. Volgens artikel 2, lid 1, van verordening nr. 1553/89 wordt de grondslag van de BTW-middelen bepaald aan de hand van de belastbare handelingen bedoeld in artikel 2 van de Zesde richtlijn. De bijdragen aan de eigen middelen resulteren dan uit de toepassing van een vastgesteld uniform percentage op de aldus bepaalde grondslag.

65. Aangezien in het onderhavige geval diensten door belastingplichtigen werden verricht, hadden de tolgelden aan BTW moeten worden onderworpen. Aangezien dat echter niet heeft plaatsgevonden, konden de desbetreffende bedragen niet in aanmerking worden genomen voor het bepalen van de grondslag van de BTW-middelen.

66. Er is dus sprake van schending van de gemeenschapsregels inzake de inning van de eigen middelen uit de BTW. Het is daarbij niet van belang of de herberekening van de bijdragen aan de eigen middelen tot een voor de Gemeenschappen ongunstig resultaat zou leiden. Volgens de relevante communautaire voorschriften is uitsluitend doorslaggevend dat deze eigen middelen aan de hand van de juiste grondslag worden bepaald en dat de overeenkomstige verordeningen (van de lidstaat) op de belastingplichtige worden vastgesteld. De lidstaten zijn derhalve verplicht de vereiste berekeningen uit te voeren, het resultaat aan de Commissie mee te delen en vervolgens de verschuldigde eigen middelen over te maken.

67. De gevorderde rente vindt haar grondslag in artikel 11 van verordening nr. 1552/89, waarin wordt bepaald dat elke te late boeking van de bijdrage aan de eigen middelen verplicht tot het betalen van vertragingsrente. Volgens de rechtspraak van het Hof is de vertragingsrente opeisbaar ongeacht de reden voor de te late boeking.<sup>18</sup>

### *3. Beperking in tijd van de gevolgen van het arrest*

68. Nadat is vastgesteld dat de Helleense Republiek haar verplichtingen uit het EG-Verdrag niet is nagekomen, zou de vraag kunnen zijn of de Commissie ook gerechtigd is de daaruit voortvloeiende vorderingen jegens de Helleense Republiek voor de gehele betrokken periode geldend te maken.

69. Kenmerkend voor de niet-nakomingsprocedure is dat de lidstaat in geval van gegrondverklaring van het beroep alle maatregelen dient te treffen die nodig zijn om de niet-nakoming te beëindigen. Daarentegen kan het Hof, aangezien het daarbij om een declaratoire uitspraak gaat, de betrokken lidstaat niet verplichten de schending te beëindigen of de litigieuze maatregel in te trekken of te wijzigen.

70. Het Hof is derhalve niet bevoegd de Helleense Republiek formeel te veroordelen tot beëindiging van de onwettige situatie met betrekking tot de inning van de BTW. Het Hof kan evenwel in de niet-nakomingsprocedure de verplichting van de Helleense Republiek tot beëindiging van de met het Verdrag strijdige situatie nader uiteenzetten.

71. Er dient dan ook te worden onderzocht wat de verplichting van de Helleense Republiek om een eind te maken aan de schending van het Verdrag concreet inhoudt en welke rol de lange duur van de procedure daarbij speelt.

72. Aangezien de Commissie volgens de artikelen 155 EG-Verdrag (thans artikel 211 EG) en 169 van het Verdrag iedere haar bekend geworden schending van het Verdrag moet vervolgen, bestaat er in principe een verplichting tot vervolg. De Commissie beschikt echter over een zekere beoordelingsmarge in het bijzonder met betrekking tot het tijdstip waarop en de voorwaarden waaronder zij de verschillende stadia van de procedure van artikel 169 uitvoert. Ook wanneer zij in principe verplicht is te vervolgen, dient de Commissie er echter altijd voor te zorgen de lidstaten langs de gebruikelijke weg tot het herstellen van een verdragsconforme situatie te brengen. Het vroegst mogelijke moment waarop zij beroep kan instellen is na afloop van de in het met redenen omkleed advies gestelde termijn. Een uiterste termijn voor het instellen van beroep bij

<sup>18</sup> — Arrest van 22 februari 1989, Commissie/Italië (54/87, Jurispr. blz. 385, punt 12).

het Hof bestaat in principe niet.<sup>19</sup> Het is dus ter beoordeling van de Commissie op welk moment zij aansluitend aan het met redenen omkleed advies na afloop van de daarin gestelde termijn beroep instelt.<sup>20</sup> In extreme uitzonderingsgevallen, waarbij de Commissie zeer lang talmt met het instellen van beroep en ook overigens geen verdere stappen tegen de lidstaat onderneemt, is echter niet geheel uit te sluiten dat *verwerking* van het recht van beroep wordt aangevoerd, wat gevolgen zou hebben voor de ontvankelijkheid van het beroep.<sup>21</sup> In de rechtspraak van het Hof bestaat echter de tendens om verwerking van het recht van beroep van de Commissie af te wijzen.<sup>22</sup>

73. *Verjaring* van de vorderingen van de Gemeenschappen komt in casu evenmin in aanmerking. Enerzijds ontbreken toepasselijke gemeenschapsrechtelijke bepalingen betreffende de verjaring, en anderzijds is ook een overeenkomstige toepassing van de bepalingen van de lidstaten met betrekking tot de verjaring van belastingschulden niet mogelijk. Een verjaringstermijn dient, om aan zijn doel te beantwoorden, vooraf te worden vastgesteld. Daar het om een exceptie gaat, moet zij worden opgeworpen, hetgeen in casu niet is gebeurd. Aangezien ter zake niets is aangevoerd, behoeft dit punt niet verder te worden onderzocht. Overigens was het in het kader van de niet-nakomingsprocedure evenmin mogelijk rechtstreeks een vordering in te stellen tot betaling van de bijdrage aan de eigen middelen.

74. De vorderingen van de Gemeenschappen tot betaling van de bijdragen aan de eigen middelen zouden echter *te laat* kunnen zijn ingesteld.

75. Om redenen van rechtszekerheid zou het in casu geboden kunnen zijn de gevolgen van de vaststelling van niet-nakoming van het Verdrag in de tijd te beperken, met het oog op de rectificatie van de jaarlijkse overzichten<sup>23</sup>. Het Hof heeft reeds erkend dat bij het ontbreken van regels met betrekking tot de verjaring een beroep kan worden gedaan op het beginsel van rechtszekerheid.<sup>24</sup>

76. Weliswaar voorziet het Verdrag niet uitdrukkelijk in een beperking in de tijd van de gevolgen van niet-nakomingsarresten. Dat is ook niet noodzakelijk, aangezien een arrest gewezen in een niet-nakomingsprocedure vanwege het declaratoire karakter ervan in de regel is gericht op de (toekomstige) opheffing van een met het Verdrag strijdige situatie. Dit soort procedures gaat niet over de geldigheid van een individuele beslissing, zoals het geval is met het beroep tot nietigverklaring, waarvoor een beperking in de tijd van de gevolgen is voorzien in artikel 174, tweede alinea, EG-Verdrag (thans artikel 231, tweede alinea, EG). Het beroep wegens niet-nakoming wordt normaliter ook niet ingesteld om schadevergoeding te vorderen in een individueel geval, waarop de verjaringsregeling van artikel 43 van 's Hof's Statuut-EG van toe-

19 — Arrest van 14 december 1971, Commissie/Frankrijk (7/71, Jurispr. blz. 1003, punten 5 en 6).

20 — Arresten van 1 juni 1994, Commissie/Duitsland (C-317/92, Jurispr. blz. I-2039, punt 4), en 10 mei 1995, Commissie/Duitsland (C-422/92, Jurispr. blz. I-1097, punt 18 met aanvullende verwijzingen).

21 — Arrest van 16 mei 1991, Commissie/Nederland (C-96/89, Jurispr. blz. I-2461, punten 15 en 16).

22 — Loc. cit., voetnoten 20 en 21.

23 — Artikel 7, lid 1, van verordening nr. 1553/89 bepaalt dat de lidstaten vóór 31 juli aan de Commissie een overzicht zenden waarin het totale eindbedrag van de voor het voorgaande kalenderjaar berekende grondslag van de BTW-middelen wordt vermeld.

24 — Arrest van 14 juli 1972, ACNA/Commissie (57/69, Jurispr. blz. 933, punten 31-33).



passing is. Een niet-nakomingsprocedure heeft eerder een principiële vaststelling inzake de normatieve inhoud van het gemeenschapsrecht tot voorwerp. Het is in het belang van de rechtszekerheid wanneer het Hof bij een geschil tussen de Commissie en een lidstaat deze normatieve inhoud vaststelt. Het enkele tijdsverloop sedert het einde van de precontentieuze procedure doet dit belang niet fundamenteel afnemen. Indien zich gedurende deze periode feiten zouden voordoen die het belang van de vaststelling zouden reduceren, dan zou dit mogelijk tot niet-ontvankelijkheid van het beroep leiden, maar het recht op een dergelijke vaststelling, waarvan de erkenning te allen tijde opnieuw in rechte kan worden gevorderd, als zodanig niet beïnvloeden.

77. In het onderhavige geval gaat de vaststelling van de niet-nakoming echter samen met een vordering tot betaling van de Gemeenschappen op de verwerende lidstaten. De daaraan verbonden financiële gevolgen vereisen, mede met het oog op het beginsel van rechtszekerheid, enige specifieke overwegingen.

78. Tegen een beperking in de tijd pleit weliswaar in de eerste plaats dat volgens vaste rechtspraak van het Hof „in het bijzonder bij een regeling die financiële gevolgen kan hebben, rechtszekerheid en voorzienbaarheid (...) een dwingend vereiste is waaraan streng de hand moet worden gehouden”.<sup>25</sup> Door het afwegen

van aan de rechtszekerheid ontleende aspecten vermindert die zekerheid en voorzienbaarheid. Daar staat echter tegenover dat de aanzienlijke vertraging van de kant van de Commissie om de contentieuze fase van de niet-nakomingsprocedure in te leiden evenmin in overeenstemming is met de vereisten van rechtszekerheid en voorzienbaarheid.

79. Volgens de rechtspraak van het Hof mag een geschil tussen de Commissie en een lidstaat over de te innen eigen middelen er evenmin toe leiden dat het financiële evenwicht van de Gemeenschap wordt verstoord.<sup>26</sup> In het onderhavige geval zou een beperking in de tijd van de rectificatie tot gevolg kunnen hebben dat sommige lidstaten overeenkomstig het gemeenschapsrecht eigen middelen aan de Gemeenschap overmaakten, terwijl andere lidstaten daarvan werden vrijgesteld. Er moet ter zake echter worden vastgesteld dat de lidstaten die de overeenkomstige BTW hebben geheven en dienovereenkomstig een deel daarvan hebben overgemaakt, niet zijn benadeeld. Zij houden tenslotte dat deel van de BTW over dat het over te maken deel te boven gaat.

80. Een naheffing van BTW over de tolgelden voor het gebruik van wegen is daarentegen zowel in de praktijk als rechtens uitgesloten. In een geval als het onderhavige zou op grond van het beginsel van bescherming van gewettigd vertrouwen ook volgens het recht van de lidstaten een naheffing van BTW zijn uitgesloten. Helemaal afgezien daarvan, zouden ook de praktische gevolgen van een naheffing van

25 — Arrest van 13 maart 1990, Commissie/Frankrijk (C-30/89, Jurispr. blz. I-691, punt 23, evenals de aangehaalde verwijzingen).

26 — Arrest van 16 mei 1991, Commissie/Nederland (aangehaald in voetnoot 21, punt 37).

omzetbelasting voor het economisch verkeer ongepast zijn, aangezien de mogelijk-kerwijs te achterhalen belastingplichtigen gewoonlijk niet degenen zijn die de in de prijs begrepen belasting moeten betalen.

81. Uitsluitend de lidstaten die reeds alsnog bedragen hebben overgemaakt, zonder voordien de overeenkomstige BTW te hebben geheven, zouden zijn benadeeld. Er moet echter van worden uitgegaan dat dergelijke betalingen zijn gedaan onder voorbehoud van een overeenkomstige rectificatie van het jaarlijkse overzicht. Wanneer deze rectificatie wordt geweigerd, kunnen de betrokken lidstaten de alsnog betaalde bedragen terugvorderen.

82. Uit de termijn van artikel 9, lid 2, van verordening nr. 1553/89 valt af te leiden dat het risico van de lidstaten om uit onwetendheid niet geheven BTW-bedragen over te maken, beperkt moet blijven tot maximaal vier begrotingsjaren. Anderzijds komen de lidstaten in beginsel niet meer in aanmerking voor bescherming wanneer zij vóór afloop van de termijn kennis verkrijgen van de duidelijke grieven van de Commissie. De betrokken lidstaat draagt zelf de verantwoordelijkheid wanneer geen gevolg wordt gegeven aan de grieven van de Commissie en bijvoorbeeld in het algemeen geen BTW wordt geheven. Eenmaal op de hoogte van de grieven van de Commissie kan hij in principe zelf beoordelen welke verplichtingen er uit de BTW-richtlijnen voortvloeien en dienovereenkomstig handelen.

83. Verschillen de lidstaten daarentegen op goede gronden met de Commissie van mening over de vraag of bepaalde handelingen al dan niet aan de BTW moeten worden onderworpen, dan kan de praktische uitwerking van de rectificatieprocedure en in het bijzonder de toepassing ervan door de Commissie in voorkomend geval ongepaste gevolgen hebben. Aangezien de Gemeenschap een rechtsgemeenschap is, hebben de lidstaten er in principe recht op dat een geschil over de normatieve inhoud van de BTW-richtlijnen binnen een redelijke termijn aan het Hof wordt voorgelegd en door dit wordt beslist.

84. Daarbij komt dat de lidstaten het vraagstuk niet zelf kunnen oplossen wanneer de niet-nakomingsprocedure, zoals in het onderhavige geval, blijft steken in de precontentieuze fase. De Commissie is niet verplicht beroep in te stellen en de lidstaat kan niet opkomen tegen een met redenen omkleed advies. Tezamen zouden deze factoren een aansporing kunnen zijn om de niet-nakomingsprocedure te omzeilen. Een dergelijke opstelling van de Commissie zou overigens in tegenspraak zijn met de geest van de rectificatieprocedure.

85. In de relatie tussen de Commissie en de lidstaat moet ervan worden uitgegaan dat de verstreken begrotingsjaren zijn afgesloten en dat er geen rectificatie meer zal plaatsvinden.

86. Om te beginnen is het de vraag op welke periode het beroep van de Commis-

sie betrekking heeft. Zij concludeert tot vaststelling van de niet-nakoming voor de periode vanaf 1987. Ook al heeft de Commissie tussen de afsluiting van de precontentieuze fase en het instellen van het beroep geen verdere stappen ondernomen met betrekking tot de daaropvolgende jaren, er moet van worden uitgegaan dat het haar bedoeling was de schendingen ook met het oog op die jaren te beëindigen. Er moet dus worden nagegaan in hoeverre de begrotingsjaren vanaf 1987 zijn afgesloten en de overeenkomstige jaaroverzichten niet meer kunnen worden gerectificeerd.

87. Artikel 9, lid 2, eerste zinsnede, van verordening nr. 1553/89 bepaalt dat na 31 juli van het vierde jaar volgende op een bepaald begrotingsjaar, zijnde 43 maanden, het jaaroverzicht niet meer wordt gerectificeerd. Het jaaroverzicht van het begrotingsjaar 1987 kon dus na 31 juli 1991 niet meer worden gerectificeerd. Voor de daaropvolgende jaren geldt een overeenkomstige berekening. Voor de Commissie zou het dus niet meer mogelijk zijn geweest de eigen middelen te innen.

88. Het is echter onduidelijk hoe de uitzondering van artikel 9, lid 2, tweede zinsnede, moet worden begrepen. Met betrekking tot het jaaroverzicht dat niet meer kan worden gerectificeerd, wordt bepaald: „(...) behoudens op punten waarvan door de Commissie of de betrokken lidstaat vóór die datum kennis werd gegeven”. Voor de begrotingsjaren 1987 tot 1992 zijn de problemen en de uiteenlopende rechtsopvattingen die eveneens aan dit beroep ten

grondslag liggen, met de Helleense Republiek besproken.

89. Er valt veel voor te zeggen artikel 9, lid 2, tweede zinsnede, zo uit te leggen dat uitzonderingen op de termijn van 43 maanden alleen dan mogelijk zijn wanneer partijen zich in de periode daarna zijn blijven inzetten om de ter sprake gebrachte problemen op te lossen. Indien er echter zonder rechtvaardiging gedurende een langere periode geen voortgang plaatsvindt in de procedure, dan zou het indruisen tegen de strekking van deze bepaling om haar verder toe te passen. In het onderhavige geval bestond er in de jaren 1992 tot 1998 tussen partijen geen bevredigende dialoog meer, die tot een oplossing van de problemen had kunnen leiden. De Commissie heeft tijdens de mondelinge behandeling desgevraagd verklaard dat zij de betrokken lidstaten regelmatig op de problematiek van de eigen middelen heeft gewezen en dat met betrekking tot het vraagstuk van de inning van de BTW eveneens een voortdurende dialoog met de lidstaten heeft plaatsgevonden.<sup>27</sup> Dit kan echter niet als voldoende worden beschouwd om alsnog tot een minnelijke schikking te hebben kunnen komen. Gezien de standpunten van partijen was een dergelijke schikking niet meer mogelijk. Eveneens dient te worden bedacht dat een compromisoplossing evenmin mogelijk was geweest, gezien de elkaar uitsluitende mogelijkheden die in de rechts-situatie besloten liggen.

90. Wanneer deze bepaling tot doel heeft bij ingewikkelde feiten en omvangrijke problemen een verlenging van de termijn

<sup>27</sup> — Tijdens de mondelinge behandeling hebben het Verenigd Koninkrijk en de Helleense Republiek ontkend dat er een dialoog heeft plaatsgevonden met de Commissie.

toe te staan, moet ook duidelijk zijn dat partijen zich inspannen om een oplossing te bereiken. Anders zou de Commissie de termijn van 43 maanden krachtens artikel 9, lid 2, eerste zinsnede, kunnen omzeilen door regelmatig bezwaar te maken tegen de jaaroverzichten van de lidstaten. Zij zou dan gedurende onbeperkte tijd de mogelijkheid hebben de feiten te onderzoeken en de afsluiting van het begrotingsjaar voor onbepaalde tijd uit te stellen. Dit zou echter noch wenselijk zijn uit economisch oogpunt, noch verenigbaar met het rechtszekerheidsbeginsel. De Commissie zou, zonder daarvoor een reden te moeten aanvoeren, de vereisten van artikel 9, lid 2, eerste zinsnede, kunnen omzeilen, krachtens welke de uiterste datum voor de afsluiting van de jaaroverzichten 31 juli van het vierde jaar volgend op een bepaald begrotingsjaar is.

91. Aangezien artikel 9, lid 2, geen verjaringstermijn bevat, is het niet relevant dat de lidstaat geen beroep heeft gedaan op verjaring. Alleen vorderingen kunnen voorwerp zijn van verjaring. Artikel 9, lid 2, biedt echter geen grondslag voor het instellen van een vordering, maar bepaalt slechts de rectificatietermijn voor de jaaroverzichten.

92. Op grond van deze overwegingen mag worden aangenomen dat door de lange periode tussen de afsluiting van de precontentieuze fase en het instellen van het beroep bij de Helleense Republiek het gewettigd vertrouwen is gewekt dat de Commissie zich zou houden aan de termijnen van de rectificatieprocedure.

93. Zelfs wanneer men van mening zou zijn dat reeds de precontentieuze procedure een schorsende werking zou hebben gehad, dan kan deze schorsing evenmin de genoemde termijn van 43 maanden overschrijden. Aangezien tussen de laatste correspondentie in de precontentieuze procedure en het instellen van het beroep meer dan vier jaar — namelijk zes jaar — is verstreken, zou ook een mogelijke schorsing van de termijn door de precontentieuze procedure niet kunnen worden volgehouden.

94. Op grond van de bescherming van het gewettigd vertrouwen en de algemene opvatting over tardiviteit in verband met de termijn van 43 maanden voor de mogelijkheid tot rectificatie, dient de inning van bijdragen aan de eigen middelen te worden beperkt tot de vier jaar voorafgaand aan de instelling van het beroep. In het onderhavige geval betekent dit, aangezien het beroep van de Commissie op 16 juli 1998 bij het Hof is ingeschreven, dat de begrotingsjaren vanaf 1994 nog niet zijn afgesloten en dat een rectificatie nog mogelijk is.<sup>28</sup> Voor de inachtneming van de termijn van 43 maanden volstaat het dat beroep wordt ingesteld, aangezien er ter zake geen andere procestermijnen zijn. Hoewel de betekening van het beroep aan de Helleense Republiek na 31 juli 1998 kan hebben plaatsgevonden, kunnen hieraan echter geen verdere conclusies voor de externe werking worden verbonden, aangezien de datum waarop het beroep bij het Hof is binnengekomen als beslissend dient te worden beschouwd.

95. Aangezien de vordering tot betaling van de bijdragen aan de eigen middelen als zodanig niet voorwerp van de conclusies van het verzoekschrift was, maar indirect

28 — Zie punt 86 voor de berekening.

uit de niet-nakoming volgt, dient het beroep, ondanks het gedeeltelijk verstrijken van de termijnen — wat er indirect op neerkomt dat de Helleense Republiek deels het gelijk aan haar zijde heeft — niet te worden verworpen voor het overige. Hetzelfde geldt eveneens voor de beslissing inzake de kosten.

## VI — Kosten

96. Ingevolge artikel 69, lid 2, van het Reglement voor de procesvoering moet de

in het ongelijk gestelde partij in de kosten worden verwezen, voor zover dat is gevorderd. De Commissie heeft geconcludeerd tot verwijzing van de Helleense Republiek in de kosten. Ook al is de vordering tot betaling van de bijdragen aan de eigen middelen voor een deel te laat ingesteld, dat heeft geen invloed op de verdeling van de kosten, aangezien deze vordering slechts een gevolg is van de vastgestelde niet-nakoming en in deze procedure niet aan de orde kan worden gesteld. Voorwerp van geschil in het onderhavige geval is enkel de vaststelling van de met het Verdrag strijdige handelwijze. Aangezien de Helleense Republiek op wezenlijke punten in het ongelijk is gesteld, dient zij te worden verwezen in de kosten.

## VII — Conclusie

97. Gelet op het voorgaande geef ik het Hof derhalve in overweging:

- 1) vast te stellen dat de Helleense Republiek de krachtens het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap op haar rustende verplichtingen niet nagekomen door in strijd met de artikelen 2 en 4 van de Zesde richtlijn (77/388/EEG) van de Raad van 17 mei 1977 betreffende de harmonisatie van de wetgevingen van de lidstaten inzake omzetbelasting — Gemeenschappelijk stelsel van belasting over de toegevoegde waarde: uniforme grondslag, de

tolgelden voor het gebruik van wegen niet aan de belasting over de toegevoegde waarde te onderwerpen en als gevolg daarvan de desbetreffende bijdragen aan de eigen middelen niet ter beschikking van de Commissie te stellen, met dien verstande dat deze laatste enkel vanaf het begrotingsjaar 1994 de eigen middelen alsnog kan innen en verdragingsrente kan vorderen;

- 2) de Helleense Republiek te verwijzen in de kosten.